

DE WRAAK VAN JHR. MR. DE BRAUW

Er wordt vaak gezegd dat er te weinig politieke analyses worden gemaakt. Te weinig dingen op een rijtje gezet en naar de zwakke plekken gekeken van het systeem. Met dat idee in ons achterhoofd zijn wij, de Wraak van jhr. mr. de Brauw dit artikel gaan schrijven. Geen onthullingen, maar een nogal zakelijk stuk over macht. Toch was het spannend om te schrijven. We krijgen langzaam het gevoel dat de puzzel in elkaar valt. Je hebt de illusie dat je vat krijgt op de tegenstander. Het wordt ook makkelijker hun volgende stappen te voorspellen. En tijd is nu juist altijd aan de zijde van de machthebbers. Zij zijn het die bepalen wanneer ze komen met plannetjes over nieuwe defensiesystemen, kerncentrales, olympische spelen of noem maar op. Door te analyseren, in de archieven te duiken, kun je ze een stap voor zijn.

ONDERZOEKEN KAN IEDEREEN !

Er is ontzettend veel geschreven over kernenergie. Over de gevaren die er aan vastzitten natuurlijk het meest. En ook nu zal er wel weer een nieuwe lawine van publicaties aankomen. Op angst bouw je echter geen tegenbeweging. Als je daadwerkelijk de atoomindustrie wilt treffen moet je op zoek gaan naar de belangen die er achter steken om vervolgens te profiteren van hun zwakke plekken en momenten. Een mooie overzichtelijke analyse van de atoomlobby zul je echter nergens vinden. Vaak blijft het bij vage aanduidingen over de belangen van de oliemaatschappijen en de elektronika-giganten. Voor de mogelijkheden voor verzet is het essentieel om deze bedrijven in kaart te brengen. Het is niet voor niets dat Amerika, W-Duitsland en Frankrijk de meest afhankelijke landen van kernenergie zijn. In deze landen zitten de grote kerncentralebouwers; voor Amerika zijn dat Westinghouse en General Electric, voor W-Duitsland is dat Siemens KWU en in Frankrijk zit het staatsbedrijf Framatome. Wij hebben het relatieve geluk gehad dat Philips-Nederland niet in navolging van Siemens een internationaal opererend kerncentralebouwer is geworden. De belangen voor Nederland hadden dan anders gelegen en daardoor was de macht van de nucleaire industrie groter geweest. De bedoeling van dit stuk is om een analyse te maken van wat die Nederlandse atoomlobby dan wel voorstelt. Naast heleboel kleine brokjes informatie zijn er hele stukken overgeschreven uit twee brochures die de uitzondering vormen op de regel dat er niks geschreven wordt over de atoomlobby. Het belangrijkste is het boekje 'De handelaren des doods' van het anti-militaristisch bureau uit Nijmegen (-81) en minder gebruikt hebben we de brochure 'De atoomlobby in het moeras' van de anti-'s ook uit Nijmegen (-80).

30 jaar atoomlobby (geen feest!)

De nucleaire industrie is in Nederland eigenlijk nooit goed van de grond gekomen, zeker als je de optimistische plannen van vroeger bekijkt. De kernenergienota (1956) van de toenmalige minister van Economische zaken Zijlstra, bevatte een scenario voor de ontwikkeling van kernenergie, dat binnen 20 jaar in de helft van het Nederlandse elektriciteitsgebruik zou moeten voorzien. De onderzoeks- en ontwikkelingsfase zou door de overheid gefinancierd worden. De daaropvolgende commerciële fase zou in hoofdzaak in handen komen van de Nederlandse apparaten en machinebouwindustrie. Naast de Verenigde Machine Fabrieken (VMF) was het RSV-concern hiervan de belangrijkste onderneming. Het belangrijkste adviesorgaan op het gebied van kernenergie was voor de overheid de industriële raad voor de kernenergie (IRK). De raad heet nu IREN maar vertegenwoordigd nog steeds het zelfde. De IRK, in 1963 wettelijk ingesteld en rechtstreeks verbonden met het ministerie van Economische zaken, vervulde en vervult een plat-

formfunctie tussen overheid en industrie. De raad heeft het kernenergiebeleid in Nederland door de jaren heen voor een groot deel bepaald en de Nederlandse nucleaire activiteiten gecoördineerd. Het beleid was er toen op gericht een eigen Nederlandse reactorindustrie op te zetten, die zich ook zou gaan bezighouden met de levering van complete reactorinstallaties voor de buitenlandse markt.

In 1959 bundelde de voornaamste bedrijven binnen de Nederlandse nucleaire industrie zich in de joint-venture (=gezamenlijke onderneming) Neratoom. Naast RSV en VMF zat hierin Philips en het RSV-ingenieursburo Comprimo. Doodewaard, de eerste Nederlandse kerncentrale werd in samenwerking met General Electric door dit gezelschap gebouwd. Het nucleaire gedeelte werd door General Electr. geleverd maar een aanzienlijk deel van het werk werd uitgevoerd door RSV-dochterondernemingen RDM en KMS en door occurent VMF. In 1968 was de experimentele centrale bedrijfsklaar maar het was geen succes. De kerncentrale vertoonde vele gebreken, o.a. als gevolg van constructiefouten. Het eerste praktische werk van Neratoom was eigenlijk een mislukking, temeer omdat met het projekt buitenlandse opdrachtgevers warm gemaakt moesten worden. Het lot van Neratoom was hiermee eigenlijk bezegeld. In 1969 ging de bouw van de eerste commerciële reactor in Borselle aan de neus van de combinatie Neratoom/Westinghouse voorbij. De provinciale Zeeuwse electriciteitsmaatschappij, opdrachtgever voor de bouw van de kerncentrale, gaf de voorkeur aan het Westduitse Kraftwerk Union (KWU), onderdeel van Siemens/ABB. Siemens heeft de Zeeuwse electr. mij. hoogstwaarschijnlijk een lage kostprijs voorgerekend in ruil voor toezeggingen over vervolgoorders. De belangen van het electriciteitsbedrijf en de atoomlobby liepen hier duidelijk uiteen.

De Nederlandse reactorindustrie wijzigt hierop z'n beleid. De voornaamste partners in Neratoom, RSV en VMF vormen in '71 twee consortia met buitenlandse reactorbouwers om toch een effectief belang bij de nucleaire markt te blijven behouden. VMF verbindt zich met Siemens KWU, uit de bouwwereld voegt de Hollandse Betongroep zich hierbij. RSV vormt samen met Comprimo en Bredero (bouw) een consortium met de Amerikaanse elektronikagigant General Electric. Binnen de IRK werd afgesproken dat met betrekking tot toekomstige kerncentrales in Nederland alleen offertes aangevraagd zouden worden bij deze twee consortia. Zo'n marktgarantie was bovendien de enige mogelijkheid om via de buitenlandse partners ook voor de buitenlandse markt opdrachten voor onderdelen te verkrijgen. Hoewel zij nu een ondergeschikte positie innamen kon zo boch de deur naar een nucleaire industrie open gehouden worden. Voor de bouw van de kerncentrale in Borselle resulteerde de samenwerking oa. in de levering van het reactorvat door RDM, de beschermkoepel door de Hollandse Beton (HBM). De samenwerking tussen RSV en Gen. Electric resulteert in '73 in R'-dam Nuclear. De oliecrisis zorgde voor hoopvolle vooruitzichten voor atoomenergie. Het bedrijf wilde zich gaan specialiseren in de bouw van reaktorvaten. Via gigant General Electric en in mindere mate Siemens KWU wist RDM voor minstens 24 reaktorvaten orders binnen te slepen. General Electric hoopte als tegenprestatie op orders uit Nederland. Orders die moesten voortkomen uit het voorstel van het kabinet Den Uyl om drie centrales van elk 1000 MW te bouwen, die cmstreeks 1985 beschikbaar moesten komen. Toen echter was er al veel verzet tegen kernenergie die nog versterkt werd door het ongeluk in Harrisburg. De daaropvolgende regering van Agt besloot het principebesluit om drie kerncentrales te bouwen los te laten en een zgn.

'Brede Maatschappelijke Discussie' (BMD) te houden alvorens een beslissing te nemen over de bouw van nieuwe kerncentrales in Nederland. Toen die plannen voorlopig niet doorgingen raakte Rotterdam Nucleair in de problemen. Bovendien liep zij in '75 door een beslissing van de tweede kamer een order voor de bouw van twee kerncentrales in Zuid-Afrika mis. Kompensatieorders van bedrijven als General Electric en Siemens KWU bleven daardoor ook uit. Begin '77 besloot de overheid de aandelen van General Electric over te nemen. Met de overname van de aandelen veranderde de naam in RSV- Zware Apparatenbouw. De overheid verstrekte een renteloze lening om zodoende kennis en technologie in stand te houden. Eind '79 werd alsnog besloten RSV-A te sluiten. De technologische know-how werd bij de dochteronderneming NUCON ondergebracht.

Neratoom staat voor mislukking

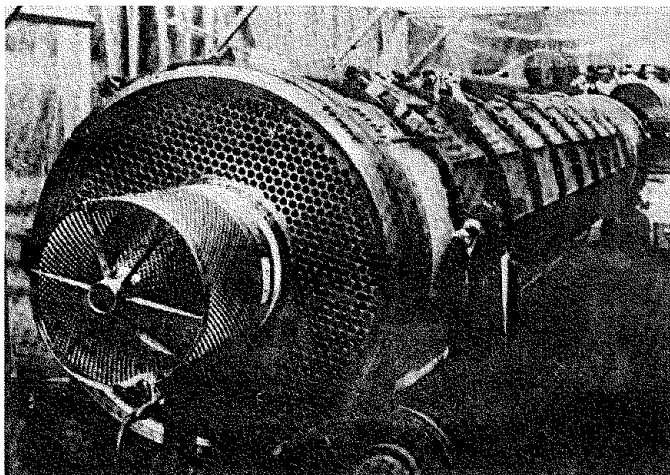
Na de mislukking met Docdewaard verschoven de activiteiten van Neratoom naar twee internationale projecten; de ultracentrifuge-fabriek (UCN) in Almelo en de snelle kweekreactor in de west-duitse grensplaats Kalkar. Alletwee uitgeroepen tot speerpuntprojecten waarbij de nederlandse overheid in beide gevallen een groot deel van de financiële risico's droeg en in het geval van Kalkar nog steeds draagt. Er viel dus weer geld te verdienen! Voor de proeffabriek in Almelo waren wederom RSV en VMF inge-

aktie tegen kernenergie te gaan voeren. Het was het begin van een brede beweging tegen de kweek reactor

En het had succes, door processen en protesten moesten de veiligheids-eisen steeds verder verzaaid worden zodat de bouwkosten de pan uit rezen. De participatie van Neratoom in Kalkar is zowel haar ondergang als haar redding geworden. Het project heeft voor jaren werk gezorgd maar is uiteindelijk alweer een fiasco. Via Neratoom heeft ook RSV met fabrieksoverdrachten meegeprofiteerd van dit atoommonument.

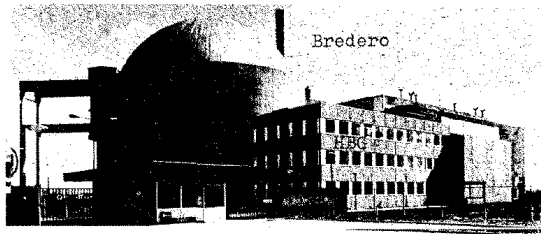
Nukleaire Industrie in de problemen!

Al zo'n 10 jaar is de beslissing over uitbreiding van kernenergie opgehouden, opgeschort, tegengehouden. Veel bedrijven hebben zich na '75 (het jaar waarin RDM werd verboden reactorvaten te leveren aan Zuid-Afrika) teruggetrokken uit de nucleaire markt en zijn zich gaan richten op andere markten. Vijftien jaar geleden waren er nog zo'n 125 Nederlandse bedrijven actief op nucleair gebied. Nu is dit aantal teruggelopen tot rond de 25. Het belang wat VMF-Stork en de oud RSV-bedrijven Koninklijke My. de Schelde (KMS) en de RDM bij het nucleaire program hebben is nog nooit zo klein geweest. Nog vorig jaar schreef de voorzitter van de brancheorganisatie, ir van Buren in het blad Metaloktro Profiel: De moeilijkheidsgraad van kerncentrales is bijzonder hoog. Zowel aan het materiaal als aan de constructie moesten hoge eisen gesteld. De Nederlandse deskundigheid op dat gebied is verdampt...." Voor RDM betekent dit bijvoorbeeld

schakeld. VMF leverde de constructie voor de centrifuge en RSV was actief op het gebied van de verrijkingstechnologie. Achterliggend idee was om met behulp van SHELL de Amerikaanse markt voor brandstofstaven open te breken. In dit verband nam RSV in '72 deel in de oprichting van Interfuel BV, dat zich moest gaan bezighouden met de productie van nucleaire brandstof. Interfuel was mede door het stagneren van de Nederlandse markt gedoemd te mislukken. In '76 stopte Interfuel al haar activiteiten. In 1970 kwam er een commercieel samenwerkingsverdrag tot stand op het gebied van de ultra centrifuge tussen Nederland, Engeland en West Duitsland. UCN werd onderdeel van URENCO. Van duitse zijde was Siemens KWU hier ook nauw bij betrokken. Onder druk van de samenwerking werd Almelo steeds verder uitgebreid. De kritiek op de activiteiten van URENCO werd steeds groter. Met name de uraniummijnbouw en de leveranties uit Namibië en de steeds duidelijkere relaties met kernbewapening werden strijdpunten voor de anti-Kernenergiebeweging. Een soortgelijke ontwikkeling was er met Kalkar. Dit project waarbij Siemens KWU overigens ook nauw betrokken is groeide langzaam aan tot een monster dat steeds meer geld opslokte. De Kalkar-heffing op de stroomrekening werd een aangrijpingspunt om directe

dat ze opnieuw de productie van reactorvaten moeten gaan opstarten. Iets wat haast niet rendabel kan zijn. Voor de dochterondernemingen die gespecialiseerd zijn in kernenergie ligt de situatie gecompliceerder. Ingenieursburo's als Comprim, Nucon en Neratoom bestaan voor het overgrote deel van het nucleaire werk. Deze drie buro's vormen, zeg maar, de stoottroepen van de grote bedrijven. Als zij ergens een opening kunnen forceren en orders weghalen profiteren de grote bedrijven er het meest van. Lukt het niet dan worden ze opgeofferd tenzij ze zich op een andere markt kunnen storten. In het laatste geval verdwijnt vanzelf het belang van de grote bedrijven bij kernenergie. De situatie van de buro's is als volgt. Neratoom zit zwaar in de problemen. Het werk aan Kalkar loopt ten einde en uitbreiding van verrijkinginstallaties zoals bij Almelo zit er ook niet in. Een verrijkingfabriek in Amerika moest vorig jaar gesloten worden omdat de productie van nucleaire brandstof de vraag ver overschreed. De bouw van een nieuwe fabriek werd gestaakt. Export van verrijkingstechnologie ligt zowieso moeilijk omdat met de installatie ook de grondstof voor kernwapens aangeemaakt kan worden. Neratoom probeert daarom nu Economische zaken onder druk te zetten om een tweede kweek-

De kerncentrale te Borssele

reaktor mede te financieren. Nucon lijkt in een zelfde situatie te verkeren. Het belangrijkste project wat ze nu nog onder handen heeft is de Leibstad-kerncentrale in Zwitserland, maar dat werk loopt ook ten einde. Samen met Comprino en Brown Boveri is deze centrale ontworpen voor de export. De Nederlandse overheid heeft ook dit project steun verleend met het oog op het in stand houden van nucleaire kennis. Taiwan was een van de mogelijke exportkandidaten maar werd in verband met de gevoelige nucleaire technologie voorlopig uitgesloten. Voor Nucon/Comprino moeten de orders voor nieuwe kerncentrales het hoogst. noodzakelijke werk opleveren om de nucleaire kennis in stand te houden. Voor Tsjernobyl zag het er voor Nucon nog zo rooskleurig uit. Als enige uit het bedrijfsleven was het vertegenwoordigd in het bouwbuero van de elektriciteitsbedrijven. Als belanghebbende bij de orders mocht zij de voorwaarde opstellen voor het in de wacht slepen van de orders. Welk bedrijf heeft ooit zo'n riante positie gehad. Vervolgens had ze dan volgens de heer Tiktak (provinciaal bestuurder en directielid van het Zeeuwse elektriciteitsbedrijf waaronder Borselle valt; de v.Agt van Zeeland maar dan van de PvDA) samen met Siemens KWU mogen gaan bouwen.

Maar vooralsnog wil directeur Tik Tak van de PZEM, het elektriciteitsbedrijf dat misschien de eerste centrale voor zijn rekening zal nemen, niet met AECL praten. 'Voor Tik Tak staat het al vast dat KWU de order krijgt. Alleen om de schijn van onpartijdigheid op te houden zal hij nog enkele andere centralebouwers om een offerte vragen... Volgens Wemmers is kernenergie overigens een te veel omvattend gebeuren om uitsluitend aan de elektriciteitsmaatschappijen over te laten. 'Het is vreemd dat Tik Tak in z'n eentje het besluit neemt dat toch zo'n ongelooflijk grote rijkwijdte heeft'

Hoewel de vier grootste kerncentralebouwers het woord „probleemsituatie“ niet willen horen, lijken de vooruitzichten voor de nucleaire industrie in ieder geval op korte termijn uiterst mager. De Nederlandse Siemens-directeur, Carriere, geeft dat ook toe. „Gelukkig voor de Siemens-dochter KWU, en dat geldt trouwens ook in meer of mindere mate voor de andere centrale-bouwers, is het bedrijf niet alleen afhankelijk van de bouw van nucleaire centrales“, zegt hij. „Ze bouwen ook gewone conventionele centrales. Voor de werkgelegenheid als zodanig zijn er dus geen geva-

Samenvattend kunnen we stellen dat de nucleaire industrie nog nooit in zulke grote problemen heeft gezeten. Een tweede Kalkar en een tweede Borselle waren de laatste mogelijkheid om te overleven. Reken maar dat Economische zaken op dit moment aan alle kanten onder druk wordt gezet om nog dit jaar tot een positief besluit te komen. We zien de brieven van Neratoom, Nucon en VMF-Stork al weer liggen bij Van der Berg. De nucleaire industrie staat op de rand van de afgrond en als we ze er nu niet overheen gooien zitten we nog jaren met ze opgescheept. Als ze onder onze druk moeten sluiten verdwijnt technische know-how en kapitaal uit Nederland. Geld en werkgelegenheid zijn altijd de drukmiddelen geweest achter de nieuwbouwplannen voor kerncentrales in Nederland.

'Als de bouw van kerncentrales inderdaad zo'n 5 jaar wordt uitgesteld, dan is het voor ons niet meer interessant om op de Nederlandse markt actief te blijven. Van een echt nucleair programma in Nederland is dan geen sprake meer', aldus de functionaris van Westinghouse.

Doodewaard-syndroom

Rond 1980 zijn er ontzettend veel aandelen gevoerd tegen kernenergie. De twee grote blokkades van Doodewaard liggen velen nog vers in het

geheugen. Doodewaard is toen ook bewust gekozen als aktieobject omdat het een verouderde centrale was die slechts 0,7% van 's lands energie leverde. De verouderde constructie en het ontbreken van een beschermkoepel maakte het tot een zwakke schakel in de atoomketen. Veel mensen hadden na afloop het gevoel dat het toch allemaal niets heeft geholpen. Doodewaard draaide immers nog. Het indirecte effect was echter wel dat de atoomlobby in het defensief raakte. De discussie over uitbreiding werd omgebogen tot hoeveel het kostte om Doodewaard en Borselle te sluiten. Aandelen bij UCN-Almelo en Borselle lagen veel moeilijker. De commerciële belangen waren groter zodat indirect gedreigd kon worden met verlies van werkgelegenheid. Met het verzet tegen de dumpingen lagen de kansen weer beter voor ons. Nederland was een van de laatste landen die nog radicaal afval in zee dumpen terwijl de gevaren langzamerhand algemeen bekend waren (vaten waren al beschadigd voordat ze op de boot gezet werden) Bovendien was het transport over land moeilijker te beveiligen dan een kerncentrale. Voor het eerst voelden wij ons machtig. Zij moesten maar proberen om in vreden te komen. Het lukte ze toch en de kater was groot maar het was ook duidelijk dat dit niet jaar na jaar door kon gaan. Het dumpen werd voorlopig gestaakt. De repressie bij de tweede Doodewaard aktie maakte verdere massale directe aandelen onmogelijk. Te weinig groepen hadden de ervaring of kracht om met kleine aandelen door te gaan. De officiële clubjes gingen zich vervolgens bezig houden met de Brede Maatschappelijke Discussie. Niemand behalve Jhr mr de Brauw zelf geloofde echt in de B.M.D.. De commissie kwam met een negatief advies over kernenergie, even later overleed Jhr mr de Brauw onder mysterieuze omstandigheden. van Aardenne denderde door in de richting van drie nieuwe kerncentrales. Met v.Agt had hij al geregeld hoe en waar ze zouden komen. Parlement werd gewoonte getrouw niet ingelicht en inspraakprocedures zouden teveel vertragen. De geest van de Brauw werd opstandig en onthulde het gekonkel. v.Aardenne moest gas terug nemen om de schijn van democratie op te houden. Moerdijk, een van de twee plaatsen die hij had geregeld met v.Agt, kwam nu hevig ter discussie te staan. Kernenergie kwam weer in de geur te staan waar het in hoorde. De atoomlobby was wederom in de verdediging gedrongen. Beslissingen konden niet meer voor de folklore van de verkiezingen genomen worden. Tsjernobyl heeft ons nu de tijd gegeven tot het eind van het jaar.

Volgens de heer Tik Tak heeft het onder deze omstandigheden geen zin het Bouwbureau draaiende te houden. De 30 werknemers zijn dan ook weer bij de betrokken elektriciteitsmaatschappijen, de Kema en Nucon ondergebracht. Tik Tak verwacht dat de discussie over de nieuwe kerncentrales op z'n vroegst over 5 à 6 maanden wordt hervat. In Den Haag wordt echter gesproken over uitstel van jaren. Het GBK zal in ieder geval tot die tijd ontbonden blijven.

Uit dit overzicht van aandelen kunnen we denken we leren dat als aandelen zich richten op de zwakke plekken in de atoomketen we wel degelijk een effectieve tegenmacht kunnen zijn. Wij hebben de tijd aan onze kant. Hoe langer we de beslissing over uitbreiding kunnen tegenhouden des te beroerder wordt de positie van de nucleaire industrie. Massaal in aktie komen tegen kernenergie en de druk op de bedrijven verhogen is nu zinvoller dan ooit. Het argument dat we dat allemaal gehad hebben geldt daarom volgens ons ook niet.

Het Wetenschappelijk Bureau van Jhr. Mr. de Brauw.